

Заходи радянської влади по обмеженню діяльності осередків єврейської молодіжної спортивно-гімнастичної організації «Маккабі» у першій половині 1920-х років (на матеріалах Полтавщини)

У статті на основі архівних документів досліджуються механізми боротьби більшовицької влади із осередками молодіжної сіоністської спортивно-гімнастичної організації «Маккабі» на Полтавщині у 1922-1923-х роках.

Ключові слова: УСРР, Полтавщина, «Маккабі», РКП(б), КП(б)У, КСМУ, Всеобуч, ВУЧК, ДПУ, молодь, сіонізм, небільшовицькі організації.

Одним із актуальних аспектів вітчизняної історичної науки залишається вивчення сіоністського руху в радянській Україні 20-х років ХХ століття. Значний інтерес у цьому контексті становить з'ясування конкретних заходів більшовицької влади, спрямованих на його припинення та ліквідацію. Відповідно до цього, метою даної статті є дослідження механізмів боротьби більшовиків із осередками молодіжної сіоністської спортивно-гімнастичної організації «Маккабі» у першій половині 1920-х років на Полтавщині. Для розв'язання цієї проблеми нами використувалися як опубліковані документи [9; 10; 11], так і автентичні архівні документи з фондів Держархіву Полтавської області [3; 4; 5; 6; 7; 8]. Специфікою останніх є те, що вони належать до службової звітної документації радянських органів державної безпеки – ВУЧК-ДПУ, які надсилалися для ознайомлення керівництву ДПУ УСРР та особисто секретареві губкому КП(б)У. В них відображена внутрішня та зовнішня діяльність осередків досліджуваної організації на теренах Полтавщини та форми боротьби із ними. Враховуючи специфіку тогочасного правопису та рівень грамотності чекістів, при цитуванні збережені стилістика і орфографія документів, переклад українською мовою зроблений автором статті.

Порушена проблема частково знайшла своє висвітлення у дослідженнях О. Козерода [12], В. Гриневича, Л. Гриневич [2], в яких аналізується загальнореспубліканський аспект руху «Маккабі», а також А. Мучника [13], Л. Бабенко, С. Ляхівненка [1], де фрагментарно розкрито регіональний аспект.

20-і роки ХХ століття характеризуються, серед іншого, активізацією та розвитком сіоніст-

ського руху в радянській Україні та антисіоністською політикою влади, спрямованою на його припинення. В основі сіоністської ідеології лежала теза про необхідність збереження самобутності євреїв, спротив асиміляції, а також ідея еміграції на історичну Батьківщину – Палестину, для створення держави єврейського народу.

Причини популярності та підтримки єврейським населенням сіоністського руху у 1920-х роках полягали, насамперед, у політиці радянської влади щодо євреїв. Будуючи нове комуністичне суспільство, більшовики через спеціально створені установи – єврейські секції в своїх парторганізаціях та ін., намагалися здійснювати асиміляційну діяльність серед євреїв у формі їх «радянізації». Вони активно сприяли руйнуванню традиційних засад єврейського громадського, культурного, релігійного життя, натомість, насаджували у свідомість населення нові комуністичні цінності, «пролетарський» спосіб життя. Відповідно прагнення євреїв зберігати релігійно-культурні та побутові традиції свого народу, а, отже, й свою ідентичність, зустріли жорстку протидію з боку більшовицької влади [2, с. 147-149, 154-155].

Не слід також забувати й про антисемітизм, розпалюваний і підтримуваний більшовиками, «червоний терор», політику «воєнного комунізму», які боляче вдарили по становищу євреїв і негативно позначилися на їхньому ставленні до більшовицької влади. Водночас існувало сприйняття євреїв в очах більшовиків як представників ворожого їм буржуазного класу. Євреям за таких умов залишалося або пристосовуватися до важких умов свого існування, або ж емігрувати за кордон.

На початку 1920-х років великою популярністю серед єврейської молоді користувалося міжнародне сіоністське спортивно-гімнастичне товариство «Маккабі», назване на честь давньоєврейського героя Єгуди (Юди) Маккавея. На той час маккабістські організації діяли практично в усіх містах і містечках УСРР, об'єднуючи в своїх лавах щонайменше 4 тисячі осіб. Проголошуючи головним завданням вишкіл євреїв для майбутньої роботи у сільськогосподарських поселеннях Палестини та їх захисту, товариство приділяло особливу увагу фізичній, військовій та моральній підготовці юнаків і дівчат, яка проводилася на базі численних приватних спортивних клубів. Поряд із цим маккабісти вивчали єврейську історію, мову іврит, традиції свого народу. Маючи формально позапартійний статус, товариство насправді перебувало під впливом сіоністів. Із 1922 року радянська влада взяла курс на силову ліквідацію осередків маккабістів, залучивши до цього ДПУ, внаслідок чого уже до середини 1920-х років вони згорнули діяльність в УСРР [2, с. 156-157].

Осередки товариства «Маккабі» до середини 1920-х років діяли також і на Полтавщині, зокрема у Кременчуці (де, за оцінкою самих більшовиків, організація «Маккабі» була «<...> однією з кращих і бойових організацій у Всеросійському масштабі» [3, арк. 30]), Полтаві, Семенівці, хоч про існування і діяльність останнього в документах згадується епізодично. Їх члени – діти та молодь, займалися, в основному, вивченням історії єврейського народу, спортивною, культурною роботою, політичними заняттями. Полтавським губвідділом ДПУ через внутрішнє освідчення (завербованих з середовища маккабістів агентів-сексотів. – Авт.) здійснювався постійний нагляд, відслідковування внутрішньої та зовнішньої діяльності «Маккабі» [6, арк. 5, 15, 32]. Організацію відносили до антирадянських політичних угруповань [4, арк. 121 зв.; 5, арк. 81; 6, арк. 69; 7, арк. 3, 123 зв., 144, 168]. Згідно з наведеними чекістами даними, у 1922-1923 роках товариство «Маккабі» мало значний вплив та поширення в середовищі дрібнобуржуазної єврейської молоді, учнів єврейських трудових шкіл [4, арк. 134; 6, арк. 5, 15, 32]. Ставлення ж осередків «Маккабі» до радянської влади та її заходів характеризувалося чекістами як негативне, вороже [4, арк. 110, 134; 6, арк. 56, 83, 96].

Також співробітники ДПУ вказували на факт існування тісного зв'язку між осередками «Мак-

кабі» і Сіоністсько-соціалістичної партії «Цейрей-Ціон» (далі – ССП. – Авт.) [4, арк. 110, 134]. Остання сприяла їх роботі, надаючи матеріальну та культурну підтримку, здійснювала керівництво культурною роботою [4, арк. 44, 85; 6, арк. 14, 15, 56, 83, 96, 99; 7, арк. 17]. Зокрема, за даними сексотів на вересень 1922 року, «<...> клуб [ССП] «Цейрей-Ціон» [у Полтаві] слугує місцем збору скаутів і «маккабі» [4, арк. 44]. А в звіті чекістів на 1-15 жовтня 1922 року зазначалося: «слідством [було] встановлено, що С.С.Ц.Ц. (мається на увазі ССП. – авт.) приховувало під своїм прапором діяльність «Маккабі» [4, арк. 85]. Крім цього, співробітники ДПУ з'ясували, що у складі комітету Полтавського відділу «Маккабі» з семи осіб, станом на листопад 1922 року деякі одночасно перебували в інших організаціях [4, арк. 110]. Зокрема, Рахіль Непомняща і Рахіль Маліновська входили до складу комітету як представники скаутів (хоча у той час скаути фактично входили до «Маккабі». – Авт.) [4, арк. 110], Матвій Майзель входив також до керівництва осередку ССП у Полтаві [4, арк. 44, 85, 110], Дрозднін, який також згадується як Дрозднін – головою Полтавської міської групи організації «Гехолуц» [4, арк. 110, 114; 6, арк. 14]. Цікаво, що у січні-лютому 1922 року чекісти відзначали Р. Маліновську як активного члена осередку ССП у Полтаві, що була керуючою справами спортклубу «Осназа» у Полтаві та працювала серед колишніх членів «Маккабі» [4, арк. 9; 5, арк. 45].

Як уже зазначалося, у 1922 році більшовицькою владою було взято курс на ліквідацію осередків «Маккабі» в масштабах країни, причинами якого були: здійснювана маккабістами сіоністська, головною еміграційна, пропаганда, націоналістичне єврейське виховання, спротив насадженню нових комуністичних цінностей у єврейському молодіжному середовищі. Дослідник О. Козерод зазначив: «Навіть намагання сіоністів готувати єврейську молодь до еміграції з країни могло сприяти втраті партійної монополії [більшовиків] на владу, іншими словами, замах на сенс існування партії, або, як пояснювала тогочасна логократична партійна ідіома, капітуляція перед «імперіалізмом» на міжнародній арені» [12, с. 23]. При цьому не слід відкидати й те, що боротьба із маккабістськими осередками, з одного боку, проходила у руслі антисіоністської кампанії, спрямованої на ліквідацію усіх організацій сіоністського характеру, а з іншого – у руслі боротьби в державі з усіма небільшовицькими

організаціями та партіями як такими. У обох випадках мета була одна: встановлення, закріплення і збереження монополії більшовицької партії та її структур на керівництво та вплив усіх проявів суспільного життя.

До того ж, у будь-який час влада прагнула залучити на свій бік підростаюче покоління, вбачаючи в цьому запоруку своєї спадкоємності. Особливого значення підтримка молоді набувала для революційних режимів, лідери яких усвідомлювали, що молодь з її радикалізмом, прагненням до нового, може відіграти надзвичайно важливу роль у докорінному перетворенні суспільства [14, с. 308-309]. З огляду на це встановлення монополії на вплив на молодь, у тому числі і єврейську, на керівництво її вихованням у дусі нової ідеології було для більшовицького режиму стратегічною метою.

Відповідно були ухвалені документи щодо боротьби із «Маккабі» на республіканському рівні. Так, 4 серпня 1922 року за участі представників КСМУ, Голоvbюро євсекції, Військспорту та ін. було проведено нараду щодо питання боротьби з «Маккабі». На ній, серед іншого, розглядалася інформація щодо механізму ліквідації «Маккабі» на Донбасі: «<...> [Донецький] Губвсєвобуч видав розпорядження про закриття всіх приватних спорттовариств, допускаючи існування таких лише на підприємствах. Керівники «Маккабі» були розподілені для роботи в спортсекціях при наших клубах» [3, арк. 33]. Проте представник Кременчука і секретар ЦК КСМУ зазначили, що застосування подібного досвіду є можливим лише в промислових районах. Натомість в інших губерніях УСРР, на їхню думку, ліквідація спортклубів «Маккабі», «Молот» і «Олімп» можлива шляхом репресій з боку Всеобуча і ДПУ. Для ізоляції керівників «Маккабі» вони пропонували застосовувати арешти, довівши їх причетність до сїонїстської організації [3, арк. 33].

У результаті, на зазначеній нараді були ухвалені наступні рішення: поставити перед ЦК більшовицької партії питання про необхідність видання ним в найближчий час циркуляра губкомам, місцевим відділам ДПУ про ліквідацію «Маккабі»; ізолювати від роботи керівників «Маккабі», перекидаючи їх в ті губернії, де не було єврейської молоді; посилити внутрішню інформацію і збір подальших свідчень про роботу «Маккабі»; «на місцях приступити до ліквідації приватних клубів «Маккабі», «Молот», «Олімп» і ін.» [3, арк. 33].

У руслі порушеної проблеми було розіслано циркуляр, адресований всім губкомам КП(б)У, КСМУ та відділенням ДПУ за підписом секретаря ЦК КП(б)У, секретаря ЦК КСМУ, голови ДПУ УСРР. Судячи з дати печатки секретаріату Полтавського губкому КП(б)У, у Полтаві його отримали 14 вересня 1922 року [3, арк. 29]. У циркулярі визначалася шкідливість діяльності сїонїстської організації «Маккабі», і, як наслідок, необхідність боротьби з її осередками: «У всіх губерніях України існують організації сїонїстської молоді «Маккабі». Під прапором безпартійних спортивних клубів Товариства, легально і нелегально існуючих (Маккабі, «Молодий Олімп»), інколи навіть в стїнах спортклубу Всеобуча, «Маккабі» проводить свою шкідливу діяльність серед мас єврейської дрібно-буржуазної молоді і дітей єврейської бідноти міст і містечок. Особливо шкідливий вплив «Маккабі» серед відс[т]алої частини Євр.[ейської] робітничої молоді і дітей» [3, арк. 29]. Крім цього, було вказано на існування зв'язку централізованого апарату «Маккабі» з сїонїстськими комітетами, закордонними відділеннями, використання ним в деяких місцевостях допомоги АРА (Американської допомогової адміністрації. – авт.), та наявність його представництва у комітетах останньої. З огляду на це, ЦК КП(б)У висловив чїтку позицію: «<...> пропонує негайно приступити до ліквідації розкладаючої діяльності сїонїстської організації серед молоді шляхом заходів, вказаних в Циркулярах ЦК КСМУ і Голов. Всеобуча», «<...> погоджених з відповідними комітетами КСМУ і відділами Всеобуча <...>», а також негайно повідомити ЦК про вжиті заходи [3, арк. 29].

Також усім губкомам КП(б)У, губбюро євсекції, помічникам по політчастині Губвсєвобуча був направлений під грифом «секретно» циркулярний лист ЦК КСМУ «Про боротьбу з «Маккабі» за підписом секретаря ЦК КСМУ, заступника начальника Всеобуча, секретаря Голоvbюро євсекції. У ньому зазначалося: «Скорочення до мінімального ступеню спортивної роботи Всеобуча, внаслідок нестачі державних асигновок на спорт, викликало існування цілого ряду приватних спортивних товариств, легально працюючих. В числі їх знову відроджується і сильно розвиває свою діяльність по всїй Україні єврейська сїонїстська організація «Маккабі», єдина ворожа нам спортивна організація, централізована і з визначеною політичною платформою» [3, арк. 34]. Також вказувалося, що після

введення заборони «Маккабі», «<...>, всі Маккабістські клуби, очевидно за наказом таємного центру, перейменувалися в клуби «Молот» (точний переклад давньо-єврейського слова «Маккабі»), а там, де цю назву було викрито, перейменувались в «Олімп», «Факел» і ін. Завдяки цим хитрощам «Маккабі», а також умінню пристосовуватися [до] органів Всеобуча, «Маккабі» майже всюди вдалося зберегти не розпиленими свої клуби, які слугують зручним прикриттям для сіоністської пропаганди (лекції про Палестину і т.д.)» [3, арк. 34]. У документі зазначалося й те, що ЦК КСМУ вважав особливо шкідливим вплив «Маккабі» саме в тогочасній ситуації згорання державної спортивної діяльності. Висловлювалося побоювання, що «Маккабі», яка мала вплив переважно серед єврейської міщанської молоді, поширить його і на єврейську трудову молодь. Тому «необхідно дати роз'яснення по лінії Всеобуча, який часто і успішно вводиться в оману маккабістами, що допустимо існування безпартійних приватно-спортивних організацій, але ні в якому випадку не безумовно ворожих нам організацій, типу «Маккабі»» [3, арк. 34].

Висловлювалася й вимога, щоб «<...> Губкоми за допомогою Пом.[ічника] [по] Політчастині Губвсєобуча і Губєвсекції негайно відновили боротьбу державним шляхом з замаскованою і напіввідкритою появою «Маккабі» [3, арк. 34]. Губкоми КСМУ мали встановити постійний контроль над приватно-спортивними організаціями, ретельно перевірити всі існуючі приватні спортклуби, керуючись певними ознаками, на предмет виявлення їх зв'язку з «Маккабі», із залученням, в разі необхідності, сил ДПУ. Ознаками існування такого зв'язку визначалися: назви «Молот», «Олімп», «Факел», віддання команд на давньоєврейській мові (зокрема вигук «Хазак», яким маккабісти обмінювалися при прощанні), біло-блакитні значки з портретом Т. Герцля (засновника сіоністського руху. – Авт.), святкування єврейських свят (Ханука, Пурім тощо), клуби з суцільно єврейським складом під керівництвом колишніх маккабістів. Встановивши згідно цих ознак зв'язок клубів з «Маккабі», необхідно було негайно їх ліквідувати певними заходами. Засобами ліквідації передбачалися: перегляд та закриття за допомогою спецкомісії і помічників по політчастині і євсекції приватно-спортивних клубів «Маккабі»; взяття на облік ДПУ і ізоляція від керівної спорторботи всіх колишніх маккабістів, які працю-

ють при Всеобучі в якості інструкторів, категоричне недопущення їх в Правління спортклубу; розсіювання наявних інструкторських маккабістських сил по всіх клубах; недопущення обслуговування будь-яких клубів винятково силами маккабістів, а також створення й існування приватних спортклубів з виключно єврейським складом учасників [3, арк. 34].

Разом з тим, у документі було зазначено, що вплив «Маккабі» не може бути викорінений тільки адміністративними засобами впливу. Тому головна увага повинна бути звернута на правильну і широку постановку спортивної діяльності КСМУ, в руслі якої треба прищепити інтерес до спорту єврейської робітничої і трудової молоді [3, арк. 59]. Також, «ліквідацію залишків «Маккабі» необхідно поєднати з широкою пропагандою серед єврейської робітничої молоді, яка роз'яснювала б шовіністичну і сіоністську сутність «Маккабі», за допомогою політсудів, співбесід і т.д.» [3, арк. 59].

Отже, у 1922 році владою було взято курс на штучну ліквідацію маккабістського руху в УСРР. У свою чергу заходи, прийняті на найвищому рівні, знайшли відповідну реалізацію на місцях. Так, в архівних документах є згадки про ліквідацію Полтавської організації «Маккабі» [4, арк. 110]. Точної дати та опису її проведення у виявлених нами документах не вказано. Непрямі дані вказують, що її було здійснено у вересні 1922 році. Однак остаточних результатів вона не дала, бо вже у першій половині жовтня 1922 року чекісти констатували, що, незважаючи на проведені арешти, маккабісти у Полтаві «<...> продовжують працювати під прапором секції фізичного розвитку <...>» при тамтешньому пролетарському клубі [4, арк. 88]. Це призвело до застосування цього місяця Полтавським губвідділом ДПУ таких заходів, як зміщення маккабіста Дрозніна з посади завідуючого клубом імені Карла Маркса, що діяв при Робітничому Палаці [4, арк. 88, 110], адже «<...> завдяки йому під прапором зазначеного клубу працювали Полтавські маккабісти» [4, арк. 110], а також проведення перереєстрації зазначеної секції [4, арк. 88]. При цьому чекісти зазначили, що «завдяки зазначеному зміщенню завідуючого маккабісти свою діяльність не можуть розвивати» [4, арк. 110], та висловили припущення, що завдяки цим заходам «<...> буде паралізована вся робота [маккабістів у Полтаві]. Губвідділом ДПУ вжиті заходи для введення внутрішнього освідомлення, аби мати постійне висвітлення їх

життя» [4, арк. 88]. Відповідно всю свою діяльність полтавські маккабісти у листопаді перенесли в групу скаутів, члени якої в більшості навчалися у 23-й трудовій єврейській школі, де інструктором спорту був член комітету Полтавського відділу «Маккабі» Дранніков. При цьому чекісти зафіксували негативне ставлення маккабістського осередку в губернському центрі до заходів радянської влади, «<...> що виявилось в негативному ставленні до питання про закриття хедерів» [4, арк. 110].

Подібні факти змусили ДПУ спільно з іншими державними структурами продовжити здійснення системи заходів, спрямованих на боротьбу із впливом маккабістів на Полтавщині. Так, у листопаді «відділом ДПУ вжиті заходи через єввідділ КПБУ стосовно заміни інструкторів маккабістів, працюючих в школах, а де це неможливо встановити посилений політконтроль. Дано завдання повітам Кременчуцькому, Золото-ніському про виявлення діяльності Маккабі у свята (Ханука)». Чекісти також припускали, що внаслідок посилення «<...> політконтролю в школах над інструкторами маккабістами, робота останніх буде остаточно деморалізована» [4, арк. 110].

Чергова кампанія з ліквідації осередків «Маккабі» на Полтавщині була здійснена працівниками ДПУ у грудні 1922 року. Разом із детальним описом її проведення, чекісти залишили й характеристику організаційної структури осередків. Так, станом на грудень 1922 року на території Полтавської губернії було зафіксовано існування двох організацій (легіонів) товариства «Маккабі» – Полтавського та Кременчуцького, які були підпорядковані Харківському окружному комітету організації «Маккабі». Особовий склад їх членів на Полтавщині, за даними чекістів, нараховував 750 осіб, з яких у Кременчуцькій організації було 550 членів, в Полтавській – 200. Із зазначених 750 осіб на оперативному обліку ДПУ перебували 83 особи [4, арк. 134].

Чекісти зазначали, що Полтавський загін працював з 1919 року та залишили детальний опис його структури. Він, зокрема, розпадався на дві частини: «загін скаутів» та «велику зграю вовченят». У свою чергу, «загін скаутів» складався з трьох відділень (кожне з них містило у собі по 4 патрулі), двох відділень «боїв», і двох відділень «герлей». Також при «дружині» існувала «школа патрульних», яка нараховувала 29 осіб, а при «штабі вовченят» – «школа вожатих» [4, арк. 134]. Вказувалося, що у зв'язку з приїз-

дом новопризначеного начальника легіону майже вся робота в даному легіоні проводилася у грудні 1922 року регулярно, збори у патрулях проходили 2 рази на тиждень, однак зборів загону не було «<...> за відсутністю підходящого приміщення». А в перший і останній день свята маккабістів Ханука були влаштовані збори відділень [4, арк. 134].

Щодо Кременчуцької організації (легіону) чекісти вказували, що даний осередок існував з 1918 року і розпадався на «дружину шомерів», яка складалася з двох загонів; «дружину скаутів» у складі 5 загонів; «велику зграю вовченят» у складі 5 малих зграй [4, арк. 134]. У звіті за грудень 1922 року співробітники ДПУ повідомляли про проведення наприкінці листопада і на початку грудня спортивної здачи на розряди за новою програмою, створення на початку грудня ще одного (шостого) загону скаутів у посаді Крюків поблизу Кременчука, а також про регулярне проведення культурної роботи у відділеннях. Зокрема, культурбота полягала у «<...> вивченні єврейської літератури, єврейської історії, і деяких загальноосвітніх предметів, як наприклад: історії мистецтва і ін.». Також зазначалося, що Кременчуцька «організація має тісний зв'язок з сіон.[істськими] угрупованнями С.С.П. «Ц.Ц.» (мається на увазі ССП. – Авт.) і «Гехолуц», що підтверджується, також присутністю представників зазначених угруповань на зборах останнього» [4, арк. 134]. За висновками чекістів, вплив Кременчуцької організації на єврейську пролетарську молодь, зокрема, в місті, був «величезний». Вони навіть залишили у своєму звіті досить цікаву примітку: «<...> Кременчуцький легіон настільки завоював молодь що часом вириває молодих робітників-підлітків із рядів КСМ» [4, арк. 134].

Така активна діяльність Кременчуцького осередку маккабістів призвела до того, що ДПУ, у тісній співпраці з партійно-державними органами, вдалися до силового методу припинення його роботи. Так, 14 грудня 1922 року, в перший день свята Ханука, за межами міста відбувся збір загону скаутів, на якому виступив знову призначений начальник Кременчуцького легіону С. Гохман з доповіддю про значення цього маккабістського свята. В кінці збору було оголошено про проведення 17 грудня урочистого святкування свята Ханука усім складом Кременчуцького легіону. У свою чергу, 17 грудня, в призначений день урочистого святкування, на 5-ту годину на місці збору зібралося 400-450 осіб.

На зборах були також присутніми й представники від ССП та від молодіжної організації «Гехолуц» [4, арк. 134]. Про саме зібрання співробітники губвідділу ДПУ зазначили наступне: «Збір оголошується відкритим членом Ради керівників Діменштейном, який надає слово представнику [партії] «Ц.[еірей]Ц.[іон]» тов.[аришу] Комісарову, представнику «Гехолуца» Браіловському Х. і представнику легіона – Начальнику легіона Гохману. Всі зазначені оратори в основі своїх промов вказували, що організації скаутів повинні бути такими ж героями, як і Іуда Маккавей <...>» [4, арк. 134]. В результаті зібрання було оточене і припинене співробітниками ДПУ [4, арк. 134].

Механізм ліквідації вказаного зібрання був добре відпрацьованим: «Маючи наявні яскраві факти існування на території Кременчука сильну згуртовану організацію, Крем.[енчуцьке] ДПУ зі згоди повітового Партійного комітету [КП(б)У] і КСМУ здійснили ліквідацію Кременчуцької організації – «Маккабі» шляхом захоплення мітингу, в результаті чого, із числа затриманих під час мітингу було заарештовано 72 чол.[овік] в тому числі, і керівники. У деяких із керівників організації були здійснені обшуки» [4, арк. 134-135]. У результаті було виявлено різні матеріали, а саме, друковані матеріали (бюлетені Центру, місцеві журнали), прапори тощо [4, арк. 121 зв., 135]. 19 грудня 1922 року помічник уповноваженого 4-ї групи секретно-оперативної частини губвідділу ДПУ Тейтель особисто виїхав до Кременчука для ознайомлення з матеріалами цієї слідчої справи. У результаті, «<...> після попереднього допиту були звільнені 40 ч.[оловік] рядових [маккабістів]», а також завербовано 2 сексота, з яких один був скаутом, а інший шомером [4, арк. 135]. Є дані про те, що згодом ДПУ застосувало метод адміністративного вислання за межі УСРР до групи осіб, керуючої кременчуцьким «Маккабі», для припинення діяльності організації [13, арк. 179].

У інформаційному зведенні губвідділу ДПУ Тейтель залишив цікаву примітку: «Незважаючи на попереднє, а також на послідуочу 17/ХІІ [грудня] ліквідацію «Маккабі» члени зазначеної організації, що залишаються на свободі продовжують проводити свою роботу, що вказує на те, що застосовуваними до цих пір заходами припинити роботу неможливо. Вжито заходів для проведення агітаційно-політичної кампанії через КСМУ в тих містах, де є деякі маси єврейської молоді. Вважаю потрібним додати, що для лік-

відації зазначеної організації необхідно використати останні ліквідації і влаштувати відкритий політичний суд, аби дискредитувати останню» [4, арк. 135].

Вжиті чекістами наприкінці 1922 року заходи щодо усунення інструкторів-маккабістів і встановлення за ними суворого контролю, ліквідація зібрання маккабістів у Кременчуці та арешт його активних учасників не дали очікуваних результатів. І хоч «у зв'язку з ліквідацією [зібрання у Кременчуці], діяльність самостійних груп і загонів не спостерігається», проте вся діяльність кременчуцьких маккабістів була перенесена на «<...> організацію Скаутських загонів в єврейських трудшколах, куди направляються інструктори спорту». Спостерігалася також робота маккабістів і серед всеобученців [4, арк. 121 зв.]. Однак загроза арештів викликала необхідність конспірації діяльності осередків «Маккабі» у 1923 та наступних роках [1, с. 101].

Невдовзі після здійснення ліквідації, наперекір репресіям, Кременчуцький легіон почав відновлювати свою діяльність. Вже 12 січня 1923 року у зв'язку з ліквідацією легіону і арештом його керівників, було обрано новий склад комітету легіону. Однак, недивлячись на всі зусилля останнього, відновити у січні зв'язок з усіма членами легіону «в остаточній формі» так і не вдалося. Натомість зв'язок було відновлено з деякими своїми загонами. Робота кременчуцького осередку «Маккабі» у січні, за даними чекістів, проходила виключно в патрулях, а ударною роботою було визнано вивчення історії єврейського народу і вивчення «<...> націоналістичних євр.[ейських] угруповань» [6, арк. 5].

Через інформаційні бюро, які існували при легіонах, маккабісти вжили заходів для відновлення зв'язків легіонів Полтавщини з центром шляхом встановлення «живого зв'язку». Вочевидь, це мало успіх, адже вже 10 січня 1923 року в Кременчук приїхав член Харківського окружного комітету [6, арк. 5]. Крім цього, у травні 1923 року чекісти повідомляли, що «<...> відсутність достатньої кількості керівного елементу спричинило в Крем[енчуцькій] організації необхідність спростити свій керівний апарат (про що є постанова К-[оміте]та) адже продовжувати роботу при нинішньому становищі, тобто коли один і той же обіймає декілька посад – неможливо». Зокрема, планувалося скасувати штаби загонів і перевести загони під керівництво штабів дружини [6, арк. 83]. У свою чергу, в Полтав-

ському легіоні, який змушений був конспірувати свою діяльність, у січні 1923 року два рази на тиждень проводилися заняття зі скаутськими групами в патрулях. Однак через відсутність придатного приміщення загальні збори у зазначений період не проводилися [6, арк. 5].

У лютому 1923 року робота легіонів тривала як і раніше. Зокрема, в Полтавському легіоні вона здійснювалася регулярно двічі на тиждень в патрулях і відділеннях. Місцем її проведення, як зазначали чекісти, слугували патрульні квартири по вул. Гоголівській 46, Пушкінській 45 та ін. А в останніх числах лютого у зв'язку з прибуттям із Кременчука арештованих маккабістів в Полтавському легіоні було організовано збір допомоги на їхню підтримку, який «<...> дав значну матеріальну допомогу». Також «<...> відбувся літературний суд над твором «Рання могила» – Фруга» [6, арк. 15]. Щодо діяльності Кременчуцького легіону у лютому чекісти констатували: «Після призначення тимчасового штабу легіону в Кременчуці, робота поступово налагоджується» [6, арк. 15]. Цікаво, що у згаданому звіті є також згадка про «розкол» Кременчуцького легіону з «відділом» «Маккабі». Зокрема, як зазначили чекісти, «місяців 3 тому назад, за отриманими директивами Харківського Окружного комітету легіон з відділом повторно з'єднався» [6, арк. 15].

Також є підстави вважати, що чекісти спробували здійснити розкол між сіоністською молодіжною організацією «Югенд» (мається на увазі Сіоністсько-соціалістичний союз молоді (ЦСЮФ). – Авт.) і «Маккабі». Зокрема, у звіті знаходимо інформацію про те, що на початку лютого 1923 року в Кременчуцькому легіоні було порушене питання про вступ шомерів (найвищої сходинок в «Маккабі». – Авт.) в «Югенд». Після довгих дебатів начальником легіону С. Гохманом, котрий перебував на той час під арештом ДПУ, було видано наказ про видалення всіх «югендців» із легіону, який викликав тривалі суперечки серед членів тимчасового штабу. У результаті вирішили виданий С. Гохманом наказ в життя не проводити, а з'ясувати щодо цього думку керівництва – Харківського окружного комітету. У відповідь було отримано розпорядження останнього про залишення «югендців» в легіоні [6, арк. 15].

Наприкінці зазначеної доповіді чекісти залишили примітку, у якій вказали на необхідність зміни тактики боротьби: «Досвід останніх днів роботи, який виявився в ліквідації упродовж

2-х разів організації Маккабі на Полтавщині показує, що арешти верхівок не заважають продовжувати проводити тим хто залишився на свободі свою роботу, – а тому <...> методом репресії для припинення роботи ми повинні застосовувати висилку за межі губернії чи України, а головним чином часті здійснення обшуків» [6, арк. 15].

У березні 1923 року, за інформацією чекістів, у Полтавській організації «Маккабі» «робота <...> проводилася так само, як і в минулому місяці, тільки в патрулях. У зв'язку з Пасхою було запропоновано всім членам організації, які є учнями єврейських гуртків, школи не відвідувати. На передвиборчому зібранні Миської безпартійної єврейської робітничої конференції в [проф]союзі харчовиків виступив член комітету «Маккабі» Тарнавський, з питання про перетворення однієї із синагог в культурний інститут і проводив у своїй промові чисто сіон.[істську] лінію» [6, арк. 32]. Співробітниками ДПУ також відзначався факт існування внутрішніх незгод в осередку у зв'язку із вступом маккабістів в «Югенд» [6, арк. 32].

Полтавські маккабісти у квітні 1923 року, незважаючи на конспіративні умови, постійно проводили щотижневу культурно-просвітницьку та спортивну роботу. Її форми чекісти характеризували так: «У зв'язку з настанням весни робота, яка до цих пір не розвивалася, за відсутністю для зборів приміщення починає проводитися нормальна, так як має можливість збиратися під відкритим небом і далеко від міста. За звітний період (квітень 1923 року. – Авт.) щотижнево проводилася культ.просвіт.робота і спортивна, при чому культпросвіт.[ницькій] роботі віддавалося три дні, спорт.[ивній] роботі 2 дні. В плані культпросвітроботи був включений політсуд, який і проводився над комуністською єврейкою «яка кинула єврейський народ і пішла боротися за спільні пролетарські інтереси» » [6, арк. 56].

У зазначений період в Кременчуцькому осередку «Маккабі» «культурна і спортивна робота посилилася. За звітний період (квітень 1923 року. – Авт.) проводилися заняття у всіх загонах регулярно». На зборах одного із загонів навіть був присутній «<...> уповноважений скаут. Укркриму Любарський С. В зграї вовченят робота проходить слабше, аніж в інших загонах. По суботах і неділях відбуваються футбольні заняття. За звітний період була організована лотерея, для допомоги скаутам, які її потребу-

ють. <...> 21/IV на засіданні штабу легіону розглядалося питання про переведення I-го загону скаутів в шомера, а також ухвалено за невиконання наказів другом Малієвською, таку виключити на певний час із легіону, <...>. Для підняття дисципліни серед скаутів вирішено організувати «В.О.» – вищий орган дисципліни» [6, арк. 56]. Окремо чекістами було відзначено, що з моменту організації «Юного Спартака» (пробільшовицької єврейської молодіжної організації. – Авт.) частка осіб молодшого віку серед маккабістів стала зменшуватися [6, арк. 56].

З огляду на це співробітники Полтавського губвідділу ДПУ прийшли до висновку про необхідність проведення чергової ліквідаційної операції: «Відділом ДПУ посилено розробку і готується масова ліквідація, як у Полтаві, так і в Кременчуці». Було визначено й розгорнуту мотивацію подібного рішення: «Спостерігаючи за діяльністю «Маккабі» після проведеної ліквідації видно, що робота не паралізована, а лише заглибилася у підпілля, що пояснюється, з однієї сторони, тим, що під час ліквідації не були вилучені всі активні елементи, що дало можливість продовжувати без перебоїв [діяльність] тій частині, яка залишилася на свободі, а з другої сторони, що притягнені до відповідальності до цих пір знаходяться на свободі, що має значення для підняття духу. Вищевикладене викликало необхідність до підготовки масової операції в Полтаві і в Кременчуці» [6, арк. 56].

Однак у травні ліквідаційних операцій працівники губвідділу ДПУ не здійснили, і маккабісти продовжували діяти. Зокрема, у травні 1923 року у Полтаві відбулися два збори шомерів у будинку по вул. Хрестовоздвиженській 9. Під час перших зборів відбувалися заняття з історії, а під час других Драніковим було прочитано доповідь про національний спорт. Відбувалися також заняття в загонах «боїв» і «герлей». У доповіді чекістів наводився цікавий епізод, який стався 23 травня. Того дня, за їх інформацією, всі члени комітету Полтавської організації «Маккабі» «<...> вирушили на човні <...>» (де і куди у документі не вказано. – Авт.), на основі чого чекістами було зроблено висновок про те, що «<...> у них було засідання к-[оміте]та, але які обговорювалися питання не з'ясовано» [6, арк. 83].

Водночас у травні 1923 року, в Кременчуці «на квартирі <...>, відбулося засідання штабу

легіону, на якому був присутній представник райштабу С. Гохман, розглядалося питання про спрощення керівного апарату і про прийняття нових членів» [6, арк. 83]. Чекістами констатовалося, що заняття у всіх дружинах, патрулях і т.п. проходили успішно, проводилася підготовча робота до святкування п'ятиріччя існування Кременчуцького легіону, існували особисті зв'язки Полтавського маккабістського відділу з Сімферопольською організацією. А під час прогулянки «Шоборов» (так у документі; ймовірно «шомерів». – Авт.) С. Гохман читав доповідь про Всеросійський з'їзд скаутмайстрів (керівників скаутського руху. – Авт.). Також чекісти у даній доповіді зазначали про проведення активної підготовки до масової операції проти осередків «Маккабі» у Полтаві та Кременчуці, завербування з числа членів Полтавської організації одного сексота на прізвище «Націоналіст» та ін. Зокрема, у справі майбутньої ліквідації маккабістських осередків чекісти дійшли такого висновку: «Підсумовуючи діяльність Полтавської і Кременчуцької організацій, ГО (Полтавський губвідділ ДПУ. – Авт.) знайшов необхідним підготувати масову операцію на найближчий час, що буде найбільш раціональним способом деморалізації [їх] роботи. У випадку продовжень робіт після масової операції застосовувати систематичні репресії шляхом частих обшуків» [6, арк. 83].

Аналіз становища маккабістських організацій станом на квітень-травень 1923 року показав певну стабільність структури і форм їхньої роботи. Так, співробітниками ДПУ було зазначено, що «<...> існує в Полтаві Відділ «Макк[а]бі», що нараховує до 300 чол.[овік], головним чином юнаки. Робота проводиться у глибокому підпіллі. Заняття по спорту відбуваються 1 раз на тиждень, політзаняття 3 рази на тиждень. Батьки членів «маккабі» сприяють розвитку останньої стосовно надання приміщення, грошей і т.п. В Кременчуці робота «маккабі» здійснюється більш посиленним темпом» [6, арк. 69].

У червні 1923 року чекісти повідомляли про зміни в особовому складі «<...> Кременчуцького відділу «Маккабі» і легіону скаутів». Вони полягали «<...> в тому, що на облік взяті декілька чоловік відділу «Маккабі» – існуючого в Семенівці (Кременчуцький Округ)», про який до цього у звітах чекістів взагалі не згадувалося. Зазначалося й про присутність на 2-й Харківській окружній конференції відділів «Маккабі» (20-23 травня 1923 року) представників макка-

бітських осередків Полтавщини: 4-х осіб від Полтави, 5 від Кременчука, 5 чи 6 (у документі не зрозуміло. – Авт.) від Семенівки [6, арк. 96, 103]. Повідомлялося й про стан роботи маккабітських осередків на Полтавщині у цей період. Так, у Полтаві спортивна робота маккабістів полягала у проведенні двічі на тиждень футбольних ігор та один раз на тиждень занять з гімнастики, що проходили в приватному дворі по Олександрівській вулиці. Регулярно тричі на тиждень проводилася культурна робота у члена маккабітського відділу Камінер. Окремо зазначалося, що робота скаутів проходила, як і в попередній період, а 2-й загін було переведено в шомери [6, арк. 96].

Кременчуцький легіон скаутів також проводив свою роботу регулярно. Зазначалося, що Кременчуцький Районний комітет «Маккабі», призначений у травні 2-ю окружною конференцією, «<...> має зв'язок з Полтавською, Семенівською, Єлисаветградською і ін.[шими] організаціями, яких постачає систематично різними матеріалами по роботі» [6, арк. 96].

У Семенівці Кременчуцького округу існував відділ «Маккабі», який складався з 16 осіб. Спортивна робота у ньому полягала «<...> тільки у грі в футбол», а культурна робота не проводилася зовсім. Чекісти повідомляли, що семенівські маккабісти «припускають почати роботу серед дітей» [6, арк. 96].

Отже, діяльність маккабітських осередків у Кременчуці та Семенівці була припинена у червні репресивними заходами. Так, на підставі особистого припису начальника губвідділу ДПУ, один з його співробітників 6 червня виїхав до Кременчука для проведення ліквідації по «Маккабі». На місці було переглянуто всю розробку по даній справі, але, незважаючи на те, що в ній була відсутня деяка деталізація, він все-таки вирішив здійснювати ліквідацію. 15 червня за його участі Кременчуцький окрвідділ ДПУ провів ліквідацію. В результаті були виявлені: журнал районного комітету «Маккабі», протоколи 2-ї Харківської окружної конференції відділів «Маккабі», різна переписка, скаутські матеріали, скаутський музей, деяке спортивне майно та ін. Одночасно з даною ліквідацією виїхав уповноважений ДПУ із Кременчука для цієї ж мети в Семенівку, де результати виявилися також задовільними. Зокрема, у Кременчуці було проведено 85 обшуків та заарештовано 30 осіб, а у Семенівці заарештовано 4 особи. На третій день після ліквідації менш активні у кількості 20 осіб

були звільнені, і під вартою залишилися лише 10 осіб із Кременчука (члени комітету і штабу) та 4 особи із Семенівки. Але згідно отриманої телеграми начальник Кременчуцького окрвідділу ДПУ звільнив і їх [6, арк. 96-96 зв.].

Проведена ліквідація мала певні наслідки. Так, за агентурними даними чекістів виходило, що у Кременчуці «<...> після ліквідації поки ніякої роботи [маккабістів] немає». Хоч у Полтаві ліквідації так і не було здійснено у той період, проте, за даними чекістів, у зв'язку з проведеною в Кременчуці ліквідацією деякі члени полтавського осередку виїхали в повітові міста, припускаючи, що в Полтаві їх очікує подібне. Однак робота у даному осередку не була повністю згорнута. Натомість чекістами було посилено оперативну розробку в Полтавській маккабітській організації. Щодо Семенівки чекісти у даному звіті нічого не зазначили [6, арк. 96-96 зв.].

Крім опису результатів ліквідаційної операції, у даній доповіді чекістами було також вміщено примітку, адресовану, ймовірно, секретареві Полтавського губкому КП(б)У: «Щодо Вашої телеграми за №..... посланої безпосередньо Нач.[альнику] Крем.[енчуцького] Окр.[ужного відділу] ДПУ. про звільнення заарештованих (ймовірно, йдеться про телеграму, надіслану секретарем Полтавського губкому КП(б)У. – Авт.) <...> вказати наступне: Із знайдених матеріалів видно, що проведені до цих пір ліквідації відображуються дуже важко, але ще більше обтяжує те, що арештованим необхідно надавати матеріальну допомогу у вигляді доставки їжі і т.п. за рахунок к-[оміте]та. Виходячи із цього Г.О. (губвідділ ДПУ. – Авт.) вважає і вважає необхідним арештованих-активних утримувати під вартою законний час, що остаточно розклало б організацію. Прошу по отриманні цього дати відповідні вказівки чи заарештувати актив.[них] (у віці вони всі від 18 – [до] 22 р.[оків])» [6, арк. 96 зв.]. Однак про наслідки виконання цього прохання документальних даних нами не виявлено.

У подальшому інформації про активну діяльність маккабістів на Полтавщині у архівних документах ми практично не знаходимо. Вочевидь, удар, завданий по них владою, був надто сильним, після якого маккабісти так і не змогли оговтатися. Внаслідок цього, вже влітку 1923 року почався розвал «Маккабі», який тривав і восени [7, арк. 144, 180]. Зокрема, станом на 1 вересня 1923 року чекісти зазначали, що робота угрупо-

вання «Маккабі» (ймовірно у Кременчуці. – Авт.) «<...> полягала у функціонуванні культурних гуртків», а «найближчим завданням активу є посилення національної культурної роботи з метою підірвати ліквід.[аторський] настроїв» [7, арк. 144]. У звіті губвідділу ДПУ за серпень – середину жовтня 1923 року повідомлялося про здійснення повторної оперативної роботи ДПУ з ліквідації організації «Маккабі» у Кременчуці та Семенівському районі. Крім цього, було зазначено й про те, що «вся увага фіксувалася на посиленні і поглибленні внутрішнього висвітлення життя угруповань, які йшли у все більше і більше підпілля», та що «найбільш важливою і серйозною роботою за звітний період є створення розколу у ряді політугруповань і духовенства <...>» [7, арк. 3].

У даних держінформзведення станом на 15-24 жовтня 1923 року знаходимо стислу інформацію про те, що в Полтаві на той час існувала єврейська сіоністська організація молоді «Маккабі», яка працювала «глибоко підпільно» [7, арк. 123 зв.]. А у зведенні за 13-21 листопада 1923 року зазначалося, що «продовжується розвал єврейських національних організацій при чому з колиш.[ніх] членів «Маккабі» виділилася ініціативна група по самоліквідації організації в цілому; в цілях ізоляції «ідейних» керівників «Маккабі», які ще залишилися, на час проведення ліквідації декілька осіб заарештовано і тримаються під вартою при Крем.[енчуцькому] Окр.[ужному відділі] ДПУ» [7, арк. 156]. Станом на 2-10 грудня 1923 року чекісти звітували, що «розкладення єврейських національних угруповань <...> продовжується успішно, майже щоденно виходять з організації старі чл.[ени] «Маккабі» [7, арк. 168]. А в іншому документі натрапили на інформацію, що у Кременчуці було організовано «<...> орг.[анізаційне] Бюро по розкладенню сіоністських угруповань, <...>» [7, арк. 180]. Отже, можемо констатувати, що головна увага чекістів була зосереджена на агентурно-оперативних заходах – налагодження каналів інформації та аналізу останньої, вербування агентури з середовища маккабістських організацій, їх внутрішній розклад, схилення до самоліквідації через завербованих осіб.

Будь-яких згадок про діяльність осередків товариства «Маккабі» на Полтавщині у 1924 році в архівних документах ми не виявили, що нашою хує на припущення про повну їх ліквідацію в регіоні та, можливо, глибоко конспіративне підпільне існування залишків організації. При

цьому слід брати до уваги ту обставину, що 1924 рік був певним чином рубіжним у діяльності сіоністських організацій в УСРР. Зокрема, в архівних документах є згадки про проведену у вересні 1924 року в губернському масштабі ліквідаційну кампанію щодо сіоністів на Полтавщині [8, арк. 53, 54, 94], яка була складовою частиною загальнодержавної кампанії. Вона, вочевидь, не могла не зачепити і маккабістів, які сповідували сіоністську ідеологію, та стати черговим ударом по їхній діяльності. Однак цей аспект ще потребує ґрунтовного дослідження.

Зазначимо, що у доповіді Полтавського губвідділу ДПУ станом на 15 червня 1925 року, нам пощастило натрапити на стислу інформацію щодо трансформації діяльності маккабістів, яка підтверджує наш висновок. У ній вказується, що у Кременчуці «багато членів інших організацій, як-то: «Гехолуц», «Маккабі», зливаються в ЮФСС (мається на увазі ЦСЮФ. – Авт.). Такий випадок стався недавно, де 17 маккабістів опублікували в Кременчуцьк.[ому] сіон.[істському] журналі про свій вихід із орган.[ізації] «Маккабі» і злиття з ЮФСС. Влаштовувані ними зібрання за останній час носять характер читання сіон-доповідей і сіон-літератури» [8, арк. 54]. Крім цього, у даній доповіді зазначалося також про те, що угруповання «Маккабі» за вказаний період ніякої діяльності на Полтавщині не виявило [8, арк. 55].

По суті, це означало занепад і зникнення осередків товариства «Маккабі» на Полтавщині, що було явищем цілком закономірним і очікуваним. Починаючи з 1926 року про існування та діяльність осередків товариства «Маккабі» як на місцевому, так і на загальнореспубліканському рівні у звітах чекістів вже не згадується, що підтверджують опубліковані загальнореспубліканські звіти ДПУ УСРР за 1925-1927 роки [9; 10; 11]. При цьому не виключаємо, що, як свідчить практика діяльності подібних організацій, маккабісти могли піти у надзвичайно глибоке підпілля, перейти до інших сіоністських організацій.

Отже, політика більшовицької влади, яка виступала проти дотримання єврейськими спільнотами ознак власної ідентичності: звичаїв, релігії свого народу, проти традиційного способу життя, відособленого від несєврейської більшості, спричинила підтримку євреями власних організацій у молодіжному середовищі, зокрема «Маккабі». Остання стояла на заваді «радянзації» єврейської молоді та її виховання у дусі нових кому-

ністичних цінностей, «перехоплювала» молодь у більшовиків, зберігала та зміцнювала єврейську відособленість, національно-культурну окремішність, пропагувала еміграційні настрої (сіонізм), фактично поповнювала ряди сіоністських партій та організацій новими учасниками. Як і будь-які

небільшовицькі організації, об'єднання, партії, інституції, невідконтрольні більшовикам, «Маккабі» була приречена на зникнення, адже влада йшла шляхом встановлення власної диктатури, підпорядковуючи своєму керівництву усі прояви життя.

Джерела та література

1. Бабенко Л. Л. Ліквідація небільшовицьких політичних партій на Полтавщині в першій половині 1920-х років: навчальний посібник / Л. Л. Бабенко, С. М. Ляхівненко. – Полтава: АСМІ, 2009. – 120 с.
2. Гриневиц В. Євреї УСРР у міжвоєнний період / В. Гриневиц, Л. Гриневиц // Нариси з історії та культури євреїв України. – К.: Дух і літера, 2009. – С. 140-161.
3. Державний архів Полтавської області, ф. 9032, оп. 1, спр. 38, 86 арк.
4. Там само, спр. 49, 135 арк.
5. Там само, спр. 50, 84 арк.
6. Там само, спр. 80, 199 арк.
7. Там само, спр. 81, 181 арк.
8. Там само, спр. 146, 98 арк.
9. Директивний лист до окружних прокурорів УСРР та Прокурора АМСРР щодо сіоністського руху (17 січня 1927 р.) // Шаповал Ю. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії / Юрій Шаповал. – К.: Генеза, 2001. – С. 76-78.
10. Доповідна записка заступника голови ГПУ УСРР К. Карлсона генеральному секретареві ЦК КП(б)У Л. Кагановичу (15 вересня 1925 р.) // Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК-ГПУ-НКВС в Україні: особи, факти, документи / Ю. Шаповал, В. Пристайко, В. Золотарьов. – К.: Абрис, 1997. – С. 234-249.
11. Доповідь Прокурора УСРР Л. Крайнього «Про роботу ГПУ і Прокуратури по боротьбі із сіоністським рухом» (1927 р.) // Шаповал Ю. Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії / Юрій Шаповал. – К.: Генеза, 2001. – С. 78-92.
12. Козерод О. В. Євреї України в 1921-1929 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук: спец. 07.00.01. «Історія України» / О. В. Козерод. – Донецьк, 2008. – 38 с.
13. Мучник А. Борьба советской власти с молодежным сионистским движением в Украине (Харьковщина и Полтавщина). Архивы ГПУ свидетельствуют / Анатолий Мучник // Полтавський краєзнавчий музей: Збірник наукових статей 2005 р. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. – Полтава: Дивосвіт, 2006. – С. 175-193.
14. Політична історія України. ХХ століття : в 6 т. / [ред. Курас І. Ф. та ін.]. – К.: Генеза, 2002. – Т. 3: Утвердження радянського ладу в Україні (1921-1938). – 2003. – 445 с.

Дмитрий Стаценко

Мероприяття советской власти по ограничению деятельности ячеек еврейской молодежной спортивно-гимнастической организации «Маккаби» в первой половине 1920-х годов (на материалах Полтавщины)

В статье на основании архивных документов исследуются механизмы борьбы большевистской власти с ячейками молодежной сионистской спортивно-гимнастической организации «Маккаби» на Полтавщине в 1922-1923-х годах.

Ключевые слова: УССР, Полтавщина, «Маккаби», РКП(б), КП(б)У, КСМУ, Всеобуч, ВУЧК, ГПУ, молодежь, сионизм, небольшевицкие организации.

Dmytro Statsenko

The opposition of Bolshevik power against the society of youth Jewish sports-athletic organization «Maccabi» in the first half of 1920s (based on the materials about Poltava region)

This article reveals the mechanisms of opposition of Bolshevik power against the society of youth zionistic Jewish sports-athletic organization «Maccabi» in Poltava region during 1922-1923.

Key words: Ukrainian SSR (UkSSR), Poltava region, «Maccabi», RCP (Bolshevik), CP(B)U, CSY Ukraine, illiteral education, GPU, youth, Zionism, non-Bolshevik organization.